УДК 342.2
Бостан С.К.
проф. НУ «Запорізька політехніка»

ІЛІТАРНА ДЕРЖАВА: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження зазначеної в назві проблеми пояснюється багатолітньою російською збройною агресією, котра серед інших вимагає, в науковій сфері, глибокої переоцінки ролі держави в умовах що склалися.

В умовах постійної загрози суверенітету та територіальної цілісності постає потреба у формуванні моделі сильної держави, яку зазвичай позначають як мілітарну державу (від лат. militaris – військовий). Хоча після анексії Криму в 2014 році та наступних подій на Донбасі до проблеми мілітарної держави в Україні звернули певну увагу, інтерес до неї суттєво зріс з початком повномасштабної російської агресії в лютому 2022 року. Незважаючи на деякий прогрес в розробці цієї проблеми, насамперед

істориками та психологами, гостра потреба в теоретичному осмисленні такого виду держави як «мілітарна» та визначенні можливих перспектив реалізації цієї моделі в Україні є одним з пріоритетних завдань державознавчої науки.

Виходячи з того, що в теоретичному аналізі будь-якого явища центральним є визначення поняття цього явища, то слід зазначити, що в українській науці досі відсутнє чітке розуміння поняття «мілітарна держава». З тих небагатьох наявних в науковому просторі дефініцій, найбільш раціонально обґрунтованою вважаємо ту, котра відображає «мілітарну державу», як державу, в якій воєнізація суспільства, економіки та політики відіграє центральну роль, а збройні сили стають провідним фактором у формуванні державної політики. Серед основних ознак мілітарної держави: а) значний вплив військових факторів на політику; б) пріоритетність військових витрат; в) сильний військово-промисловий комплекс (ВПК): г) мілітаризація суспільства; д) військова могутність як ключовий елемент національної ідентичності; е) векторна зовнішня політика.

Мілітарні держави, залежно насамперед від вставленого в них політичного режиму, набувають різного змісту: негативного і позитивного.

Мілітарні держави з негативним змістом – це держави, що спираються, як правило, на авторитарному або ж тоталітарному політичному режимі і класифікуються, як «агресивні мілітарні держави» або «мілітаристські держави». В них наявні: надмірний вплив військових на державну політику; наступальний агресивний і маніпулятивний зовнішньополітичний курс, що базується на ідеології імперськості та експансіонізму; підпорядкування політичної та економічної системи військовим цілям (наприклад, фашистська Італія, нацистська Німеччина, сучасна Росія). В таких державах військова справа є не лише об'єктом стратегічного планування, а й культурним ідеалом, що насаджується у процесі військово-патріотичного виховання. Мілітаризм в них може проявлятися у підвищених витратах на оборону, контролі над ЗМІ, централізації влади під прикриттям національної безпеки.

Інший вид мілітарної держави є «мілітарна оборонна держава», тобто така, що спирається на демократичному політичному режимі, держава, в якій мілітаризація здійснюється винятково з метою захисту національного суверенітету, безпеки громадян та забезпечення обороноздатності. Така держава не веде агресивної зовнішньої політики, але підтримує високий рівень мобілізаційної готовності, інвестує в оборонну промисловість, розвиває систему резервістів, територіальну оборону, культивує національну єдність та стійкість до загроз. Оборонні мілітарні держави орієнтовані на захист, безпеку громадян, територіальну цілісність, часто поєднують мілітаризм із демократичними цінностями, розвиваючи мілітарну державність без відмови від свобод і прав людини.

Наочним прикладом сучасної мілітарної оборонної держави є Швейцарія, котра реалізує концепцію «загального національного опору», де кожен громадянин є потенційним оборонцем, а армія функціонує на базі резерву. Слід зазначити, однак, що оскільки ця країна знаходиться в оточенні країн Європейського Союзу і їй аж ніяк не загрожують миролюбні сусіди, вона робить це в силу тривалої історичної традиції і відповідно мілітарної практики, яка формувалася століттями. Інша ситуація в Ізраїлі, де в умовах постійних загроз зовнішньої агресії створена всеосяжна система оборони, яка охоплює обов'язкову строкову службу в армії для всіх громадян та міцну систему резервістів, сильний військово-промисловий комплекс, військово- політичне стратегічне партнерство з США. В схожій, може менш напруженій ситуації, знаходиться Південна Корея, котра також має потужну оборонну систему, яка зумовлена постійною загрозою з боку Корейської Народної Демократичної Республіки (КНДР) і не досить дружелюбною політикою Китайської Народної Республіки (КНР).

Досвід цих країн, котрий показує, що можливо поєднувати мілітаризацію з демократичною системою управління та дотриманням прав людини, цілком можна реалізувати і в Україні, адже для повної мобілізації ресурсів для оборони у війні з росією немає іншого способу, як перейти на побудову в нашій країні мілітарної оборонної держави. Для побудови оборонної мілітарної держави в українських умовах необхідно: забезпечити стійке фінансування сектору безпеки та оборонної промисловості; впроваджувати систему всеохопної оборони; розвивати Збройні сили, територіальну оборону, волонтерські об'єднання тощо; інтегрувати військову підготовку в систему освіти; формувати на цій основі позитивну мілітарну ідентичність [1], розвивати оборонну мілітарну культуру, котра, на думку історика О. Алфьорова, має глибокі історичні коріння [2]. Це дозволить створити ефективну модель держави, здатної до самозахисту, не втрачаючи при цьому демократичного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артеменко А., Батаєва К. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС: монографія. Харків: Видво ХГУ «НУА», 2022. 192 с.

2. Алферов О. Україна – одна з найбільш мілітарних держав світу за своєю культурою. URL: https://old.nas.gov.ua/UA//Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=10357